

Tønder Kommune
Att. Guri Alm
Wegners Plads 2
6270 Tønder

Dato: 17.12.2020

Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev | HAM 6116 & 6278

Tidl. Sagsnr. 19/5688-8.1.2 & 14/4335-8.1.2

Resultat af forundersøgelse af Herrestedgård etape 2 og Bakkegården, matr. 259, Toftlund ejerlav, Toftlund, Tønder Kommune

Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev, har nu gennemført forundersøgelsen af matr. 259 m.fl. og har kunnet konstatere, at der på området findes to arkæologiske områder med væsentlige, jordfaste fortidsminder, som er beskyttet af museumslovens § 27.

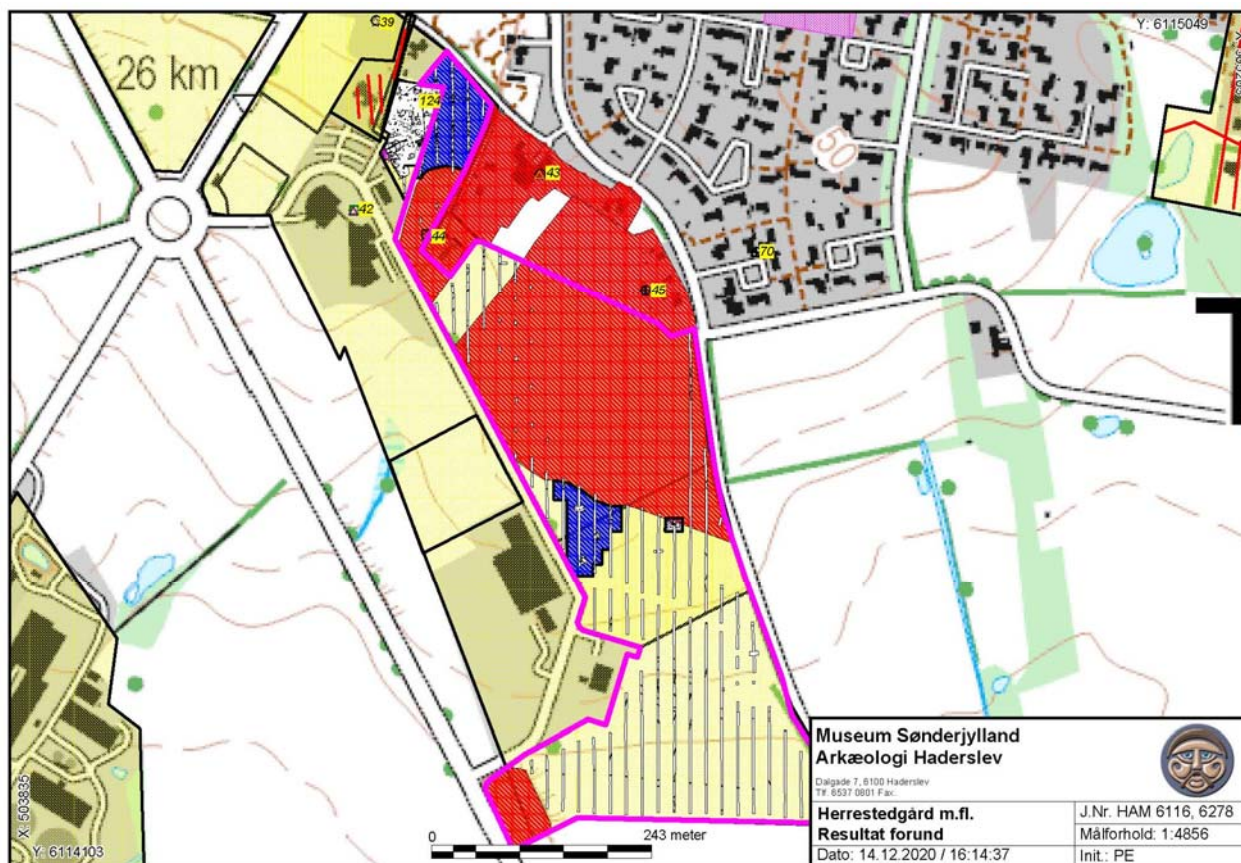

Fig. 1: Resultat af forundersøgelsen af matr. 259 m.fl. Med fed pink konturstreg er det forundersøgte område markeret. De blå skraveringer er arkæologiske områder. Længst med nord ses Herrestedgård etape 2 (HAM 6116). Centralt i området ses Bakkegården (HAM 6278). Det lille område øst for Bakkegården er færdigudgravet og bliver ikke til mere. De hvide baner er vores søgegrøfter. Endelig er med rødt markeret områder, som anses for destruerede i forhold til om der findes væsentlige jordfaste fortidsminder eller ej.

Dette betyder, at hvis der foretages anlægsarbejder, som berører jordlag under normal pløjedybde, i de arkæologiske områder skal fortidsminderne udgraves. Udgifterne hertil afholdes af den, for hvis

regning jordarbejdet udføres. Museum Sønderjylland udarbejder gerne budget og tidsplan for en eventuel arkæologisk udgravning.

Alle øvrige områder – det gælder både de gule og de røde områder, kan bebygges uden risiko for at påtræffe væsentlige jordfaste fortidsminder, som er beskyttet af museumslovens § 27.

Bygherre skal dog være opmærksom på, at hvis der under anlægsarbejde i disse områder alligevel påtræffes væsentlige jordfaste fortidsminder eller andre kulturhistoriske anlæg, skal arbejdet (jf. museumslovens § 27, lov nr. 473 af 7. juli 2001) omgående indstilles i det omfang, det berører fortidsmindet og Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev, adviseres.

Det kan oplyses, at skulle denne situation opstå, vil bygherre **ikke** skulle udrede udgifterne til en eventuel arkæologisk undersøgelse.

Det store område mod nord, som er markeret med rødt, har vist sig at være en ældre grusgrav, der inden reetablering er anvendt til deponering af affald af vidt forskellig karakter. Bygherre skal derfor være opmærksom på, at der potentielt kan være tale om en giftgrund. Grusgravningen blev så vidt det vides indstillet i 1982.

Det arkæologiske område mod nord hedder Herrestedgård etape 2, HAM 6116. Det er på 6.225 m² og er afgrænset af koordinaterne (UTM 32 (euref 89)):

504.286	6.114.968	504.304	6.114.876
504.316	6.115.005	504.296	6.114.874
504.366	6.114.945	504.291	6.114.870
504.336	6.114.874	504.288	6.114.865
504.322	6.114.878	504.280	6.114.865
504.314	6.114.878	504.313	6.114.965

Det arkæologiske område mod i midten hedder Bakkegården, HAM 6278. Det er på 4.475 m² og er afgrænset af koordinaterne (UTM 32 (euref 89)):

504.434	6.114.531	504.478	6.114.438
504.509	6.115.503	504.478	6.114.425
504.509	6.114.475	504.457	6.114.425
504.497	6.114.475	504.449	6.114.440
504.497	6.114.455	504.449	6.114.509
504.488	6.114.455	504.434	6.114.509
504.488	6.114.438		

Herrestedgård HAM 6116 (etape 2)

Det arkæologiske område repræsenterer en fortsættelse mod øst af det område, som blev udgravet i august/september 2020. Mod øst består fortidsminderne dels af stolpehuller og dels af grubehuse, mens der ikke er påtruffet jordfæstegrave fra ældre bronzealder.

Fig. 2: Herrestedgård HAM 6116 etape 2. Området ligger i forlængelse af det område, der blev udgravet i august/september 2020. Flere af de huse, som blev udgravet dengang, fortsætter ind på det nye område. De grå plamager er grubehuse, mens resten er stolpehuller og væggrøfter.

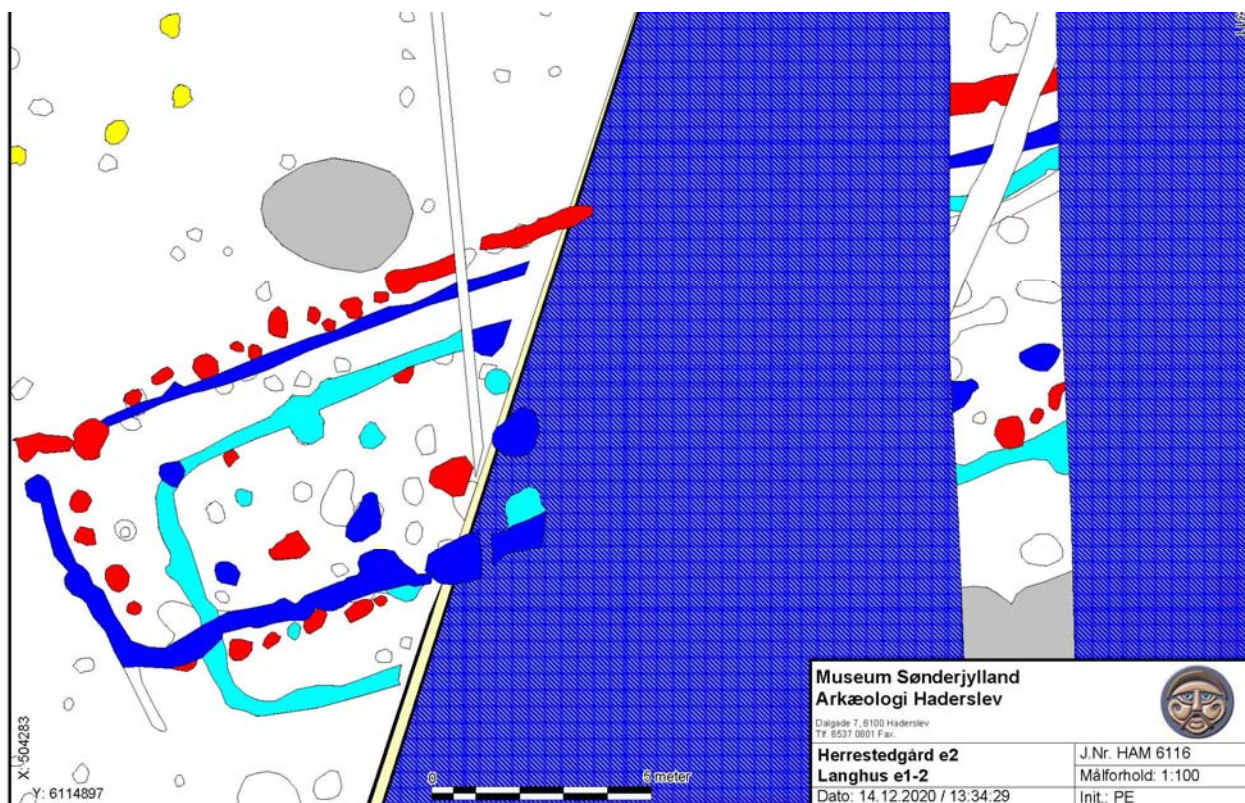

Fig. 3: Det bedst bevarede 3-skibede langhus i 3 faser. Den vestlige del af huset blev udgravet august/september 2020. Antagelig har huset været omkring 30 m langt og 5,5 – 6,5 m bredt. Det mørkeblå hus er yngst, mens det røde er ældst. De tre faser repræsenterer en brugstid på ca. 100 år.

Blandt stolpehullerne kan udskilles mindst 4 treskibede huse og 8 grubehuse. Grubehusene er nedgravede værkstedshytter, som har vist sig at indeholde mange forskellige fund bl.a. lerkarskår, tenvægte og væevægte af brændt ler samt en del jernfragmenter bl.a. enæggede knive og enkelte glasperler, som med stor sandsynlighed stammer fra Ribe. Grubehusene kan dateres til 800-tallet og første halvdel af 900-tallet.

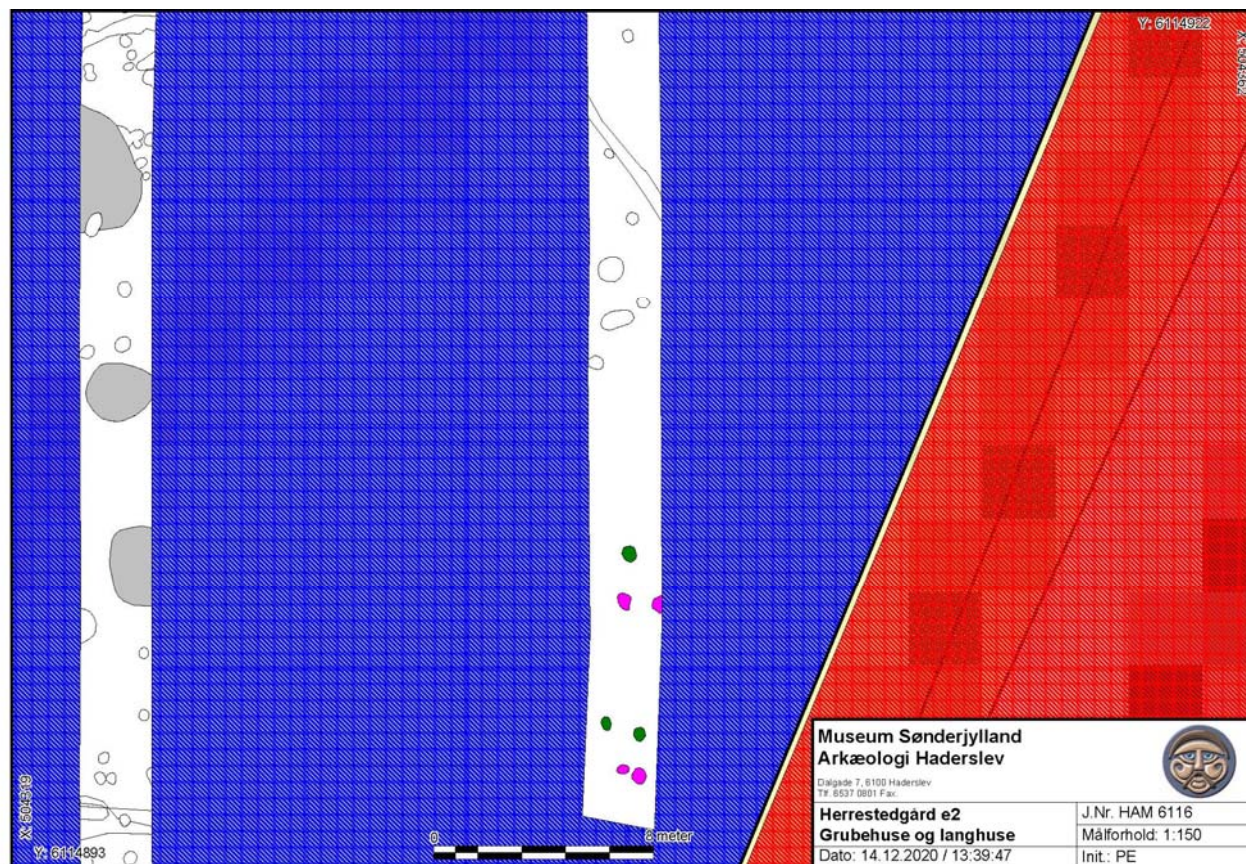

Fig. 4: Søgegrøfter med spor efter 3 grubehuse og et langhus i to faser

De treskibede huse er overvejende orienteret Ø/V og har vægge som er sat enten i væggroft eller med jordgravede stolper. Disse huse repræsenterer antagelig hovedhuse i gårdsanlæg, mens grubehusene må opfattes som værkstedshytter. Pladsen har således såvel et håndværksmæssigt som et agrart element. Flere af de Ø/V-orienterede langhuse ligger i forlængelse af hinanden og udgør antagelig en mindre landsby med mindst 3 samtidige gårde.

Søgegrøfterne fra såvel denne som tidligere forundersøgelser antyder, at lokaliteten ikke har været meget større end godt 1 ha. Den vestligste del af den vestligste gård er antagelig destrueret, men der har næppe været flere gårde længere mod syd og vest. Også den østligste gård synes afgrænset inden for det udskilte arkæologiske område. Det kan ikke udelukkes, at dele af gårdspladserne mod syd er ødelagt af grustagning i nyere tid, men der er næppe tale om ret meget. Måske der er forsvundet et grubehus eller to.

Alt i alt synes der at være tale om en sjælden enhed, hvor det er lykkedes, at få et indtryk af en lille, men hel, relativ velstående landsby fra første halvdel af vikingetiden. Den slags lokaliteter har vi ikke mange af i Sønderjylland. Det skyldes dels, at mange af de pladser, vi kender, er væsentligt større og dels at mange af dem er fremkommet i forbindelse undersøgelser af forskellige tracéer så som veje, jernbaner og naturgatræcer eller i nærheden af yngre landsbyer fra middelalderen, hvor kun en mindre del af bebyggelsen bliver berørt. Alene af den grund vil det være af stor videnskabelig betydning at få udgravet også den østlige halvdel af landsbyen.

Placeringen tæt ved Toftlund Kirke er interessant, men der er endnu ikke påvist anlægsspor, som kan dokumentere en kontinuitet her på stedet fra tidlig vikingetid til tidlig middelalder.

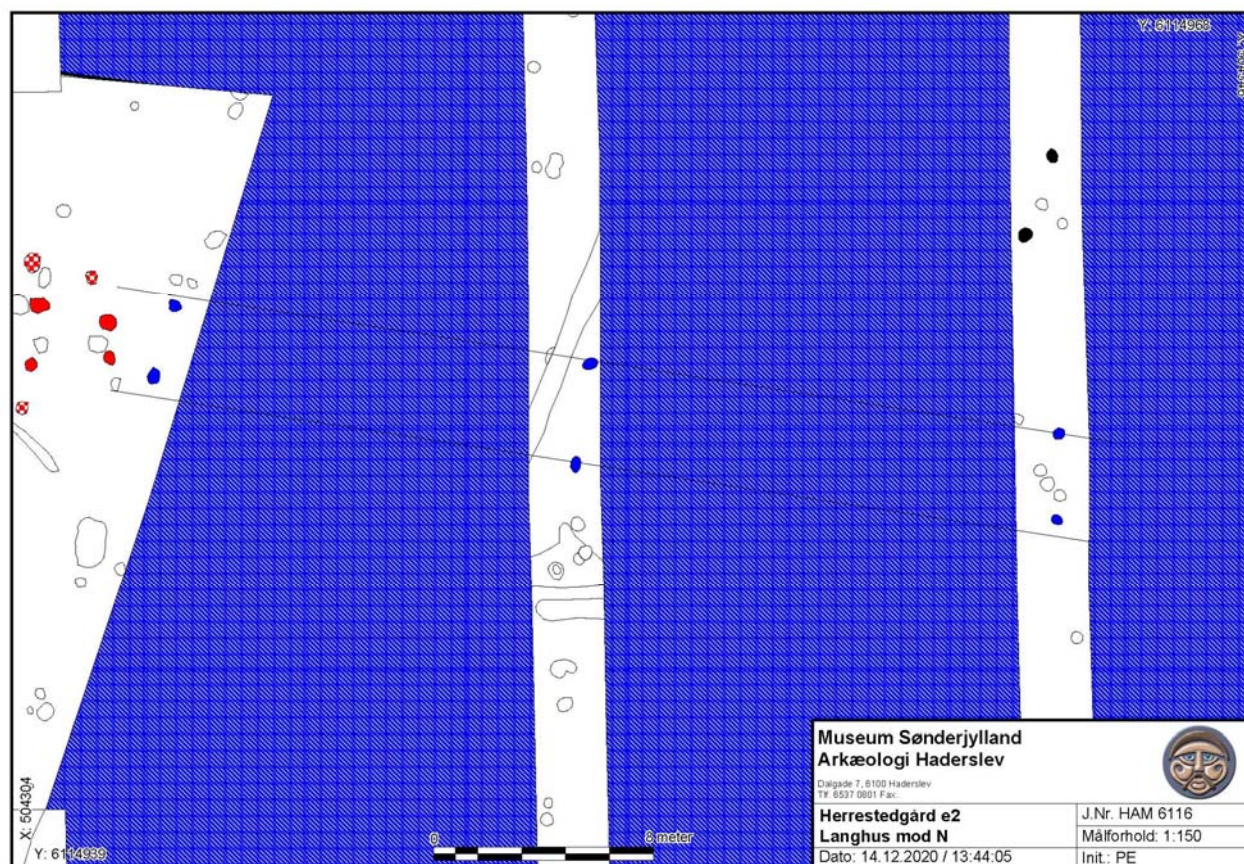

Fig. 5: Spor af et mere end 30 m langt, 3-skibet hus, længst mod nord.

Udgravningen skal dokumentere husenes og gårdenes udseende og indretning samt frembringe materiale til en naturvidenskabelig datering, som skal dokumentere, hvor mange af hovedhusene der har eksisteret på samme tid og derved give et billede af hvor mange selvstændige gårde landsbyen bestod af.

Bakkegården HAM 6278

Dette område er beliggende ca. 400 m SSØ for Herrestedgård. Fortidsminderne her består overvejende af stolpehuller og enkelte gruber. Blandt stolpehullerne kan der udskilles fire hustomter, som næppe udgør en helhed og næppe heller et kontinuerligt forløb. Trods den store afstand til Herrestedgård kan man ikke udelukke, at nogle af husene på de to områder kan have eksisteret samtidig.

Hus 1 er et dårligt bevaret 3-skibet hus i den nordvestligste del af det arkæologiske område. Af huset er kun afdækket et sæt tagbærende stolper med et tværspænd på godt 2 m. Den dårlige bevaringsgrad kan skyldes nærheden til kanten af den recente grusgrav. Huset stammer nok fra ældre jernalder.

Hus 2 er et relativt velbevaret, Ø/V-orienteret hus i den nordlige del af det arkæologiske område. Der er afdækket knap 10 m af huset, som har været 20-25 m langt. Bredden er op til 5,8 m. I husets langsgående midterakse er der påvist to midtsulere, som har båret taget. Væggene er sat med jordgravede stolper, som står med en afstand af 1-2 m. To stolpehuller i sydvæggen skiller sig ud ved at stå tættere end de øvrige stolper. Her kan der have været en sydvendt indgang. Mellem væggen og de tagbærende stolper i en afstand af ca. 1 m fra langvæggene findes to stolperækker af indre stolper.

Man kan tolke stolpesætningen på to måder. Enten er der tale om et 2-skibet midtsulehuse med indre støttestolper eller også er der tale om et treskibet langhuse, hvor støttestolperne kan opfattes som tagbærende stolper i et 3-skibet langhus. I 2-skibede huse er midtsulene gerne de dybest nedgravede stolper. Her synes alle stolpehullerne, uanset om de opfattes som tagbærende, som støttestolper eller som vægstolper at være omtrent lige dybt nedgravede. Er huset 2-skibet skal det antagelig dateres til slutningen af bondestenalderen (2000-1800 f. Kr.). Er det derimod 3-skibet, skal det snarest dateres til overgangen mellem ældre og yngre bronzealder (1100-900 f.Kr.) For den første datering taler fundet af en sekundært forarbejdet bjergartsøkse i et af husets stolpehuller. For dateringen til yngre bronzealder taler stolpehullernes ensartede dybde.

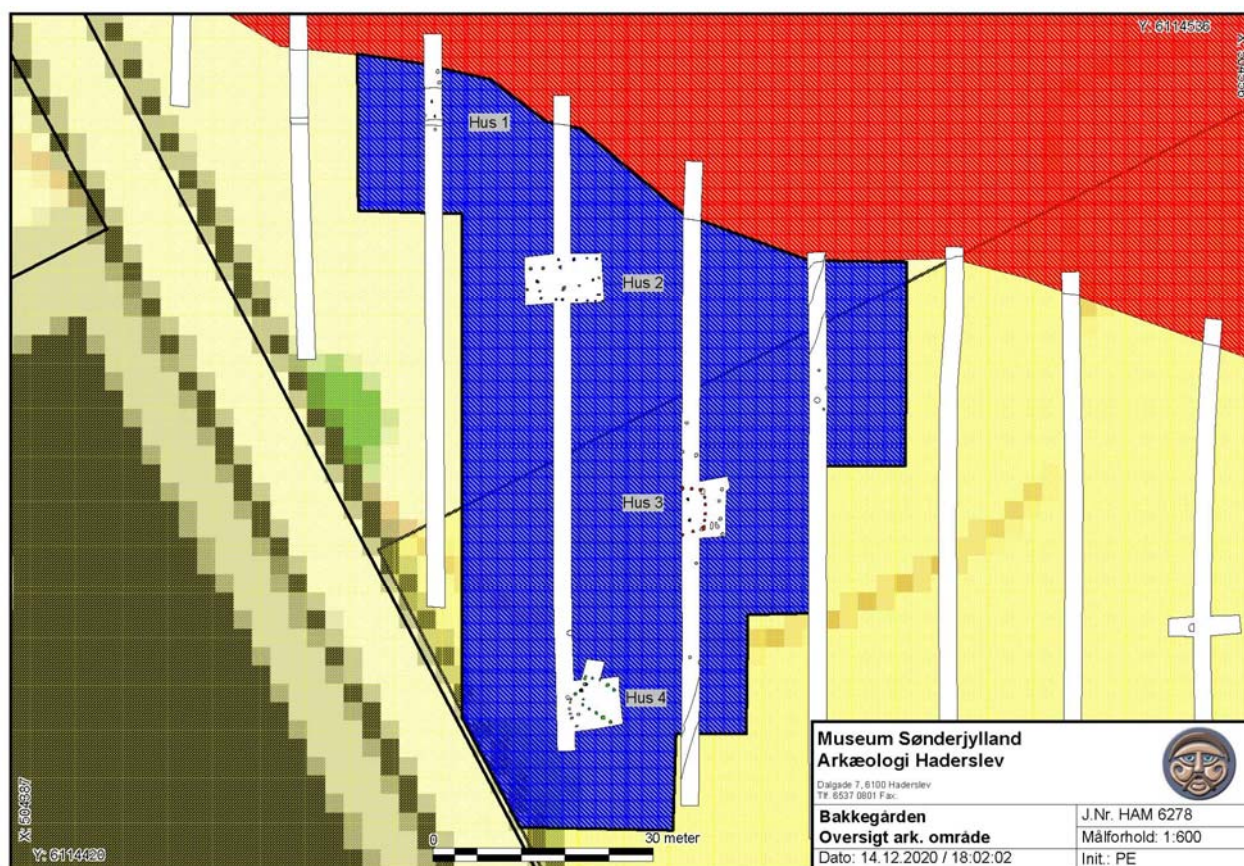

Fig. 6: Oversigt over Bakkegården (HAM 6278) med placeringen af de fire huse, som er lokaliseret.

Hus 3: er et Ø/V-orienteret 3-skibet hus, hvoraf østgavlen er afdækket. Væggene er sat med jordgravede stolper, som står med en afstand af 1 - 1,25 m. Væggene og gavlen har enten været svagt buede eller trapez-formet. Har væggene været buede, kan huset været udvidet mod øst, hvor der findes et ekstra sæt tagbærende stolper, men dog med et lidt smallere tværspænd. Med denne tolkning kan huset højst have været 18 m langt idet der ikke spor efter huset i søgegrøften vest for. Har huset et trapez-formet omrids, kan det, der er tolket som gavlen, være en skillevæg, og huset kan have været mere end 20 m langt, idet østgavlen ikke er påvist. Stolperne i sydvæggen sidder dog ikke helt korrekt i forhold til denne tolkning, da sydvæggen ikke er sat parallelt med akse gennem de sydlige tagbærende stolper.

Har huset buede vægge og gavle skal det antagelig dateres til germansk jernalder (375-700 e. Kr.), hvilket er lidt ældre end eller samtidigt med den ældste bebyggelse på Herrestedgård (HAM 6116). Er huset derimod trapez-formet skal det antagelig dateres til overgangen mellem ældre og yngre bronzealder (1100-900 f.Kr., hvilket er samtidigt jordfæstegravene fra Herrestedgård.

Hus 4 er et NV/SØ orienteret rammehus uden indre tagbærende stolper. Huset har haft rette vægge og let buet vestgavl med en mulig portåbning. Huset er afdækket i en længde af mere end 6 m og er godt 4 m bredt. Fra vestgavlen udgår muligvis et hegn mod syd, og som efterfølgende bøjer mod øst. Der er næppe tale om et hovedhus, men snarest en økonomibygning. Den slags mindre økonomibygninger er vaskelige at datere, men en sammenhæng med hus 3 kan ikke udelukkes trods den noget forskelligartede orientering.

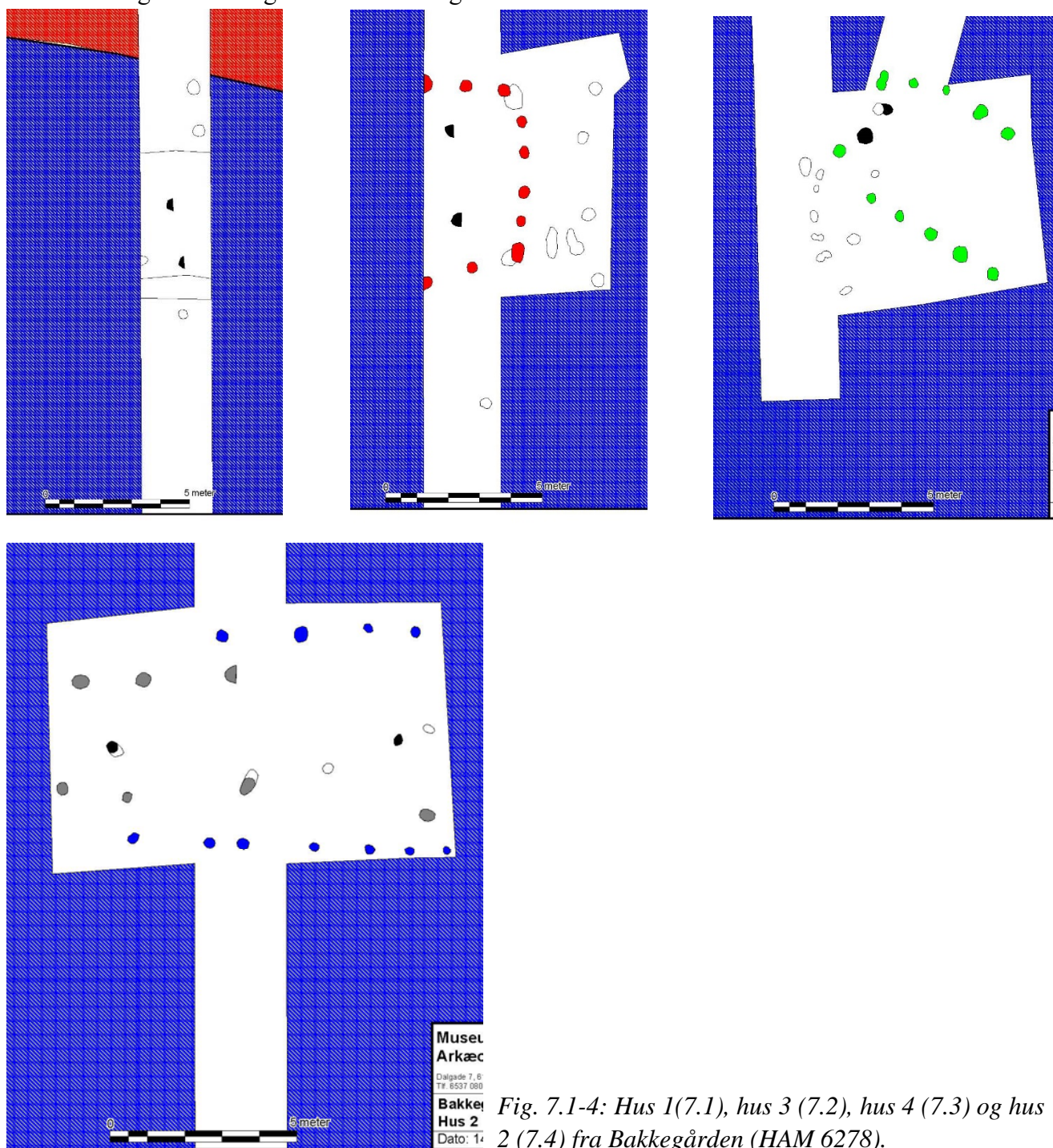

Fig. 7.1-4: Hus 1(7.1), hus 3 (7.2), hus 4 (7.3) og hus 2 (7.4) fra Bakkegården (HAM 6278).

Videnskabeligt perspektiv

Undersøgelsen har til formål at klarlægge husenes nøjagtige udseende og datering. Hertil skal indsamles prøver fra stolpehullernes fyld til en naturvidenskabelig datering. Det skal bidrage til at belyse, om nogle husene har eksisteret samtidig med nogle af de aktiviteter, der kan knyttes dels til jordfæstegravene fra ældre bronzealder og dels til udviklingen af landsbyen med grubehuse fra yngre germansk jernalder og tidlig vikingetid.

Med venlig hilsen

PER ETHELBERG
MUSEUMSINSPEKTØR | Ph.D
Museum Sønderjylland, Arkæologi
Dalgade 7, 6100 Haderslev
D +45 65 370 816
PERET@MSJ.DK